

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Απάντηση στις προκλήσεις - Θέσεις για τα μεγάλα μέτωπα μιας κυβερνητικής πολιτικής

VI. Η πρόκληση της διαφάνειας, της νομοθεσίας και της δικαιοσύνης

2. Το πρόβλημα της ελληνικής δικαιοσύνης έχει λύση

 Σχολιάστε το Εκτυπώστε το

Μέγεθος γραμματοσειράς:

Η έκταση του προβλήματος

Είναι κοινή και μόνιμη παραδοχή ότι η ελληνική δικαιοσύνη νοσεί, ότι δεν μπορεί να επιτελέσει με γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο τις λειτουργίες της και να διασφαλίσει την απονομή δικαίου, δηλαδή την άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 του ελληνικού Συντάγματος) και του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη (άρθρο 6 Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου), φορέας των οποίων είναι κάθε πρόσωπο που βρίσκεται στην ελληνική επικράτεια ή μάλλον σχετίζεται με την ελληνική έννομη τάξη.

Το μείζον πρόβλημα της ελληνικής δικαιοσύνης είναι **οργανωτικό και λειτουργικό**. Πρόκειται για την **υπέρμετρη καθυστέρηση** στην ολοκληρωμένη απονομή της, στον προσδιορισμό και την εκδίκαση των υποθέσεων όλων των κατηγοριών: ποινικών, αστικών και διοικητικών. Η καθυστέρηση πολλές φορές φτάνει στο όριο της ουσιαστικής αρνησιδικίας. Εάν δε προστεθεί η φάση των ενδίκων μέσων και το ζητούμενο είναι μια τελεσίδικη και πολύ περισσότερο μια αμετάκλητη απόφαση, τότε ο παράγοντας χρόνος γίνεται καταλυτικός για το δικαίωμα δικαστικής προστασίας.

Αυτό οφείλεται – σύμφωνα με τις εξηγήσεις που επικρατούν – στο μεγάλο αριθμό υποθέσεων, στο μεγάλο αριθμό ενδίκων μέσων που ασκούνται από τους ιδιώτες διαδίκους, αλλά και από το ίδιο το δημόσιο ως διάδικο, χωρίς σοβαρές πιθανότητες ευδοκίμησης ή χωρίς το αντικείμενο της διαφοράς να δικαιολογεί κάτι τέτοιο, στην παντελή ουσιαστικά απουσία οικονομικών κυρώσεων όταν κάποιος κινητοποιεί χωρίς ουσιαστικό λόγο τη δικαιοσύνη. Οφείλεται επίσης στον αναλογικά μικρό αριθμό δικαστικών λειτουργών και δικαστικών υπαλλήλων, σε σχέση με τον αριθμό υποθέσεων που εκκρεμούν.

Οι περισσότερες όμως από αυτές τις εξηγήσεις είναι δευτερογενείς. Σε σχέση με τον πληθυσμό της χώρας, **ο συνολικός αριθμός δικαστικών λειτουργών** δεν είναι μικρός. Ο συνολικός μάλιστα αριθμός ανωτάτων δικαστών που στελεχώνουν τα τρία ανώτατα δικαστήρια είναι υπερβολικά μεγάλος σε σχέση με τα δεδομένα άλλων δυτικών χωρών. Αντιθέτως υπάρχει έλλειψη δικαστικών υπαλλήλων και κυρίως έλλειψη γραμματειακής υποστήριξης του κάθε δικαστικού λειτουργού ατομικά.

Το κόστος πρόσβασης στην ελληνική δικαιοσύνη είναι χαμηλό σε σχέση με τα δεδομένα άλλων δυτικών χωρών. Αυτό όμως το συγκριτικό πλεονέκτημα σε μεγάλο βαθμό εξουδετερώνεται από τη μεγάλη καθυστέρηση και τη συχνή χρήση ενδίκων μέσων.

Μέτρα δικονομικής απλούστευσης και επιτάχυνσης των δικών στο πεδίο της ποινικής, πολιτικής και διοικητικής δικαιοσύνης νομοθετούνται αρκετά συχνά, τα αποτελέσματα όμως που προκύπτουν συνήθως υπολείπονται των προθέσεων και των στοχεύσεων του νομοθέτη.

Το κυριότερο όμως είναι ότι όλη αυτή η οργανωτική και λειτουργική κατάσταση συνδέεται πλέον με μια **γενικευμένη κρίση εμπιστοσύνης** στο χώρο της δικαιοσύνης με αφορμή και τις υποθέσεις του λεγόμενου «παραδικαστικού κυκλώματος». Μια κρίση εμπιστοσύνης που αφορά στο κύρος των δικαστικού και του δικηγορικού σώματος που λειτουργούν - και οφείλουν να το συνειδητοποιήσουν αυτό – ως συγκοινωνούντα δοχεία.

Παράλληλα οξύνονται **τα μεγάλα θεσμικά προβλήματα της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης**

που συνδέονται άμεσα με τον τρόπο με τον οποίο η εκάστοτε κυβέρνηση ασκεί την κορυφαία αρμοδιότητα της σε σχέση με τη δικαστική εξουσία που είναι η επιλογή των δικαστικών λειτουργών οι οποίοι καταλαμβάνουν τις κορυφαίες θέσεις των τριών δικαστικών κλάδων. Η ενεργός συμμετοχή στις δικαστικές ενώσεις και τους θεσμούς αυτοδιοίκησης της δικαιοσύνης στο επίπεδο των πρωτοδικείων, των εφετείων και των αντίστοιχων εισαγγελιών τους λειτουργεί ως τεκμήριο ενοχής και μειωμένης αξιοπιστίας και ανεξαρτησίας με βάση τις πρακτικές που αναπτύσσονται στο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης μετά τον Ιούνιο του 2005. Όλα αυτά τα φαινόμενα εντάθηκαν με αφορμή τη ριζική ανανέωση του Αρείου Πάγου, λόγω ομαδικών αποχωρήσεων στις 30.6.2006.

Το κλίμα αυτό δεν αφορά μόνον την υπηρεσιακή κατάσταση των δικαστικών λειτουργών, αλλά και τα συμφραζόμενα της ίδιας της δικαστικής τους συνειδήσης δηλαδή της ίδιας της δικανικής τους κρίσης, καθώς κάθε απόφαση, κάθε διαδικαστική ενέργεια, κάθε επιστημονική άποψη, κάθε συμμετοχή σε δικαστικές ενώσεις και στα όργανα αυτοδιοίκησης μπορεί να λειτουργήσει εις βάρος της εξέλιξης και της κατάστασης ενός δικαστικού λειτουργού, κι αυτό φάνηκε καθαρά στις εισηγήσεις που διατύπωσε ο ίδιος ο Πρόεδρος του Αρείου Πάγου στο ΑΔΣ για την επιλογή νέων αρεοπαγιτών, λίγο πριν το τέλος του δικαστικού έτους 2005 – 2006.

Από την άλλη μεριά, **ο δικηγορικός κόσμος** αντιμετωπίζει πάντα το υπαρξιακό πρόβλημα του δικηγορικού **πληθωρισμού** και ζει με το άγχος της διατήρησης παραδοσιακών μορφών **δικηγορικής ύλης** που ορισμένες φορές (όταν δεν είναι προφανής ο λόγος που επιβάλλει την παράσταση δικηγόρου) προκαλεί κοινωνικές αντιδράσεις.

Το κυριότερο όμως είναι ότι το άγχος αυτό πολλές φορές μετατρέπεται σε εμπόδιο ως προς την εφαρμογή καινοτομικών ή απλώς νέων δικονομικών ρυθμίσεων που έχουν ως στόχο την απλούστευση των διαδικασιών και την επιτάχυνση των δικών. Η περιπέτεια της υποχρεωτικής προσπάθειας συμβιβασμού στις αστικές διαφορές αρμοδιότητας πολυμελούς πρωτοδικείου είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας δικονομικής ρύθμισης. Ακόμη όμως πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι κατά τον τρόπο αυτόν μένουν ανεκμετάλλετες **εναλλακτικές μορφές επίλυσης διαφορών** στις οποίες θα μπορούσε να είναι κυρίαρχος ο ρόλος των δικηγόρων με πολύ θετικές επιπτώσεις και για το κοινωνικό κύρος του δικηγορικού επαγγέλματος.

Όλες αυτές οι παρατηρήσεις δεν μειώνουν βέβαια τη σημασία που έχει το ζήτημα της **στελέχωσης** των δικαστηρίων και των γραμματειών με δικαστικούς και εισαγγελικούς λειτουργούς και δικαστικούς υπαλλήλους, η αξιοπρεπής και λειτουργική **κτιριακή υποδομή** και η διαμόρφωση της αναγκαίας **ψηφιακής υποδομής** όλων των δικαστηρίων και των δικαστικών υπηρεσιών που μπορεί να έχει εξαιρετικά ευεργετικές επιπτώσεις στην ίδια την ποιότητα και την τεκμηρίωση των αποφάσεων, αλλά και στην ταχύτητα δημοσίευσης και καθαρογραφής.

Το βαθύτερο όμως πρόβλημα βρίσκεται στην ίδια τη νομοθεσία, ουσιαστική και δικονομική, ποινική, αστική, εμπορική και διοικητική. Η πολυνομία (που ούτως ή άλλως απορρέει και από την ίδια ευρωπαϊκή κοινοτική έννομη τάξη), η υπερβολική τυπικότητα και η συνεχής τάση ποινικοποίησης των συμπεριφορών και των διαφορών είναι τρία στοιχεία που παράγουν νέες υποθέσεις.

Ιδιαίτερη, τέλος, όψη του προβλήματος της δικαιοσύνης είναι η κατάσταση του **σωφρονιστικού συστήματος**. Η εικόνα είναι δυστυχώς επίμονη κατά τα τελευταία πολλά χρόνια: ελλειπείς χώροι κράτησης σε σχέση με τον αριθμό των κρατουμένων, μεγάλο ποσοστό παλαιών και ξεπερασμένων χώρων κράτησης, κακές συνθήκες διαβίωσης, κακή οργάνωση της εσωτερικής και εξωτερικής φύλαξης, απουσία εξειδικευμένου σωφρονιστικού προσωπικού πέραν του φυλακτικού, αδυναμία αντιμετώπισης των φαινομένων της βίας μεταξύ των κρατουμένων, της εσωτερικής διακίνησης ναρκωτικών κ.ο.κ..

Λαμβάνοντας υπόψη ότι σε σχέση με το συνολικό αριθμό κρατουμένων κυριαρχούν οι αλλοδαποί, οι σχετιζόμενοι με παραβιάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών και όσοι τελούν υπό καθεστώς προσωρινής κράτησης, καθώς και το γεγονός ότι συχνά συνυπάρχουν στο ίδιο πρόσωπο οι δύο ή και οι τρεις από τις ιδιότητες αυτές, δίνει μία αίσθηση της έκτασης αλλά και των αιτίων του σωφρονιστικού προβλήματος. Ενός προβλήματος που αντιμετωπίζεται συμπτωματολογικά, κυρίως με νομοθετικές μειώσεις του πραγματικού χρόνου κράτησης, με μέτρα καταστολής και πειθαρχικές κυρώσεις σε βάρος του σωφρονιστικού προσωπικού, με περιορισμό δικαιωμάτων ή με διάχυτη αμφισβήτηση ως προς τη σημασία νεωτερικών θεσμών, όπως οι άδειες των κρατουμένων. Ο σχετικά πρόσφατος σωφρονιστικός κώδικας δεν εφαρμόζεται πλήρως και σύμφωνα με το

πνεύμα του, τέθηκε δε, ήδη από την έναρξη της εφαρμογής του, ζήτημα τροποποίησής του.

Ένας άλλος τρόπος προσέγγισης

Με δεδομένη τη μακροχρόνια επιμονή των προβλημάτων που υπάρχουν στο χώρο της δικαιοσύνης και την αποτυχία πολλών προσπαθειών, έστω αποσπασματικών και σημειακών, που έγιναν κατά καιρούς για την αντιμετώπισή τους, αυτό που καταρχάς πρέπει να γίνει είναι – πιστεύω – **να εφαρμοστεί μία διαφορετική μέθοδος προσέγγισης και οργάνωσης της λύσης των προβλημάτων.**

Κομβικός παράγοντας για την εφαρμογή ενός μεταρρυθμιστικού σχεδίου είναι **η συμφωνία και η ενεργός συμμετοχή του δικηγορικού σώματος.** Οι δικηγόροι είναι αυτοί που μεσολαβούν ανάμεσα στην κοινωνία και τα δικαστικά όργανα του κράτους, οι δικηγόροι είναι αυτοί που μπορούν με επιτυχία να αντιδράσουν στην εφαρμογή κάποιων δικονομικών μέτρων, να τα απονευρώσουν ή αντίθετα να τα εφαρμόσουν με ζήλο και επιτυχία, οι δικηγόροι είναι αυτοί που μπορούν να ελέγχουν ουσιαστικά την ποιότητα των δικαστικών λειτουργιών, οι δικηγόροι είναι αυτοί που έχουν εύλογη αγωνία για τη διαφύλαξη ή για τη διαμόρφωση της δικηγορικής ύλης και θα είναι προφανώς ευχαριστημένοι αν αυτό μπορεί να γίνει με την ευρύτερη συμφωνία των κοινωνικών εταίρων και των πολιτών που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της δικαιοσύνης ως διάδικοι, μάρτυρες κ.ο.κ.

Άρα, ένα συστηματικό σχέδιο παρέμβασης στη δικαιοσύνη πρέπει να ξεκινήσει από μία επί της αρχής συμφωνία με το δικηγορικό σώμα, έτσι ώστε να διαμορφωθούν και να υποστηριχτούν οι αναγκαίες δικονομικές απλουστεύσεις, να προωθηθούν εναλλακτικές μορφές επίλυσης διαφορών, να επιτευχθεί η εναρμόνιση με τις εξελίξεις στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να αναβαθμιστεί ο ρόλος των δικηγορικών συλλόγων και να οργανωθεί σε νέες βάσεις το δικηγορικό επάγγελμα για όλους τους δικηγόρους και όχι για λίγα μεγάλα δικηγορικά γραφεία της Αθήνας.

Μια τέτοια συμφωνία πρέπει ταυτοχρόνως να διασφαλίζει ότι δεν μειώνεται συνολικά η δικηγορική ύλη, αλλά ότι αυτή θα ανανεώνεται με τρόπο που ανταποκρίνεται στις σημερινές ανάγκες της κοινωνίας και της αγοράς και ότι αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά προβλήματα, όπως το ασφαλιστικό (κυρίως των νέων δικηγόρων) και η λειτουργία των κοινών λογαριασμών.

Στο πλαίσιο αυτής της συμφωνίας, κρίσιμα σημεία είναι πάντοτε η οργάνωση της άσκησης των υποψηφίων δικηγόρων και των εξετάσεων για την απόκτηση της άδειας, με δεδομένη όμως πλέον την τάση για αυτονόμηση και χειραφέτηση των πανεπιστημίων, οι νομικές σχολές των οποίων παράγουν πτυχιούχους νομικής.

Μετά τη συμφωνία με το δικηγορικό σώμα ή μάλλον παράλληλα με αυτήν, απαιτείται να οργανωθεί **αντίστοιχη συμφωνία με τις δικαστικές ενώσεις,** να ληφθεί η γνώμη των ίδιων των δικαστηρίων, να δοθεί η αρμόζουσα **προσοχή στις απόψεις και τις προτάσεις των δικαστικών υπαλλήλων** και να πειστούν οι παραγωγικοί φορείς για την κατεύθυνση των αλλαγών.

Ειδικότερο αντικείμενο της συμφωνίας με τις δικαστικές ενώσεις πρέπει να είναι **η κατοχύρωση της αξιοπρέπειας και της εσωτερικής ανεξαρτησίας όλων των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργιών με πρακτικά μέτρα.** Πρώτα τέτοια μέτρα είναι η κατάργηση όλων των ρυθμίσεων που λειτουργούν ως περιορισμοί για τη συμμετοχή στον δικαστικό συνδικαλισμό και στις διαδικασίες αυτοδιοίκησης των δικαστηρίων. Η συμμετοχή στις δραστηριότητες αυτές πρέπει να θεωρείται θετικό στοιχείο σε όλες τις υπηρεσιακές αξιολογήσεις. Από την άλλη μεριά, πρέπει να γίνουν οι αναγκαίες παρεμβάσεις στους θεσμούς και τις διαδικασίες αυτοδιοίκησης, ώστε να αποφευχθεί κάθε πιθανό φαινόμενο παραγοντισμού ή παρέμβασης που θίγει την αρχή του νόμιμου δικαστή ή την κατά συνείδηση κρίση όλων των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργιών.

Η σύνδεση των ενδίκων μέσων με τις διαδικασίες επιθεώρησης, έτσι ώστε να αξιολογούνται διαρκώς όλες οι αποφάσεις και να συγκροτείται η πλήρης και αντικειμενική εικόνα κάθε δικαστικού λειτουργού, η αποσύνδεση της ιεραρχικής δομής της εισαγγελίας από την κατά συνείδηση δικανική κρίση του εισαγγελικού λειτουργού και το στάδιο της ποινικής προδικασίας, η αναλυτική τυποποίηση των κριτηρίων με βάση τα οποία το Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο προβαίνει σε προαγωγές, τοποθετήσεις, αποσπάσεις κ.ο.κ., ο ενεργός ρόλος των

δικαστικών ενώσεων στην παρακολούθηση του έργου της Εθνικής Σχολής Δικαστών, είναι μερικά κρίσιμα σημεία αυτής της συμφωνίας με το δικαστικό σώμα.

Όλα αυτά δε μειώνουν -όπως είπαμε- τη σημασία που έχουν **οι κτιριακές και ψηφιακές υποδομές**, καθώς και μια **νέα δικαστική χωροταξία** που θα αντιμετωπίσει τα προβλήματα περιοχών με δυσκολίες πρόσβασης, κυρίως στα εφετεία. Μια πιθανή λύση θα ήταν η μερική αποσύνδεση των δικαστηρίων που λειτουργούν ως οργανικές μονάδες από τους δικαστικούς λειτουργούς που δεν χρειάζεται να τοποθετούνται μόνιμα στα μικρά δικαστήρια. Έτσι, μπορεί να υπάρχει και εξυπηρέτηση όλων των περιοχών και ίση κατανομή της ύλης στους δικαστικούς λειτουργούς.

Παράλληλα, με τη συμφωνία και τη συνεργασία δικηγορικού και δικαστικού σώματος, θα εντοπιστούν **οι εστίες πιθανών καταχρήσεων**, ώστε να εφαρμοστούν αντίρροπα μέτρα σε διαδικασίες όπως η κύρια ανάκριση κυρίως ως προς την επιβολή προσωρινής κράτησης, οι προσωρινές διαταγές, οι πτωχεύσεις κ.ο.κ..

Οι μείζονες βέβαια θεσμικές παρεμβάσεις είναι συνταγματικού επιπέδου και μάλιστα οργανωτικού και δικονομικού χαρακτήρα. Ήδη έχει διατυπωθεί η πρόταση του ΠΑΣΟΚ για την **προηγούμενη ακρόαση αυτών που προτίθεται η κυβέρνηση να επιλέξει για τις ανώτατες δικαστικές θέσεις ενώπιον της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής**. Η ακρόαση αυτή - όπως υποστηρίζω ήδη από το 1992 - μπορεί να προβλεφθεί από το νόμο και τον κανονισμό της Βουλής και στο πλαίσιο του ισχύοντος Συντάγματος, ακόμα όμως καλύτερο είναι να προβλεφθεί ρητά σε περίπτωση αναθεώρησης του άρθρου 90.

Τέλος, θυμίζω της πρότασή μου για την **ανάγκη ίδρυσης Συνταγματικού Δικαστηρίου που θα σέβεται και θα εκλογικεύει τον διάχυτο έλεγχο της συνταγματικότητας, ο οποίος θα ασκείται πάντα από όλα τα δικαστήρια**. Το κρίσιμο σημείο είναι η διαδικασία επιλογής των μελών του δικαστηρίου αυτού που, όπως συμβαίνει στην συντριπτική πλειονότητα των ευρωπαϊκών συνταγματικών δικαστηρίων, πρέπει να γίνεται με την ευρεία πλειοψηφία των 2/3 από τη Βουλή μεταξύ δικαστικών λειτουργών και καθηγητών νομικής. Η πρόταση αυτή είναι σε καίρια σημεία διαφορετική από την πρόταση της Νέας Δημοκρατίας, γι' αυτό το ζήτημα πρέπει να μείνει ανοιχτό για την επόμενη αναθεωρητική Βουλή ώστε αυτή να αποφασίσει σχετικά, εφόσον διαμορφωθεί η αυξημένη πλειοψηφία των 3/5 του όλου αριθμού των βουλευτών. Ένα τέτοιο δικαστήριο υψηλού κύρους και γνήσιας δημοκρατικής νομιμοποίησης μπορεί να λειτουργήσει αναζωογονητικά για το σύνολο της δικαιοσύνης, εφόσον σταθεί στο ύψος της αποστολής του, εφόσον δηλαδή στελεχωθεί με πρόσωπα που έχουν πλήρη συνείδηση της ευθύνης και του ρόλου τους.

Αυτό το πολιτικό πλαίσιο παρέμβασης στο χώρο της δικαιοσύνης μπορεί, πιστεύω, με την υποστήριξη όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων, να δώσει λύση σ' ένα από τα μεγαλύτερα θεσμικά, κοινωνικά αλλά και αναπτυξιακά προβλήματα της χώρας: τις μόνιμες δυσλειτουργίες της δικαιοσύνης.

Σχόλια: